

Arbetslivet

***Om arbetsmarknaden
i Sverige och världen***

Lättläst

Det här materialet är producerat av Arena Skolinformation, en del av Arenagruppen, i nära samarbete med ett antal fackförbund. Syftet är att ge en bild av arbetsmarknaden ur ett arbetstagarperspektiv.

På www.arbetslivskoll.se går det att hitta mer information. Där kan du också läsa mer om Arenagruppen och de fackförbund som finansierar denna skrift.

arena skolinformation

AIOLIS
PAELLAS
PLATEAUX DE
FRUITS

Förord

För många människor
är det första jobbet något väldigt roligt.
Du träffar nya människor
och lär dig nya saker.
Du får lön som kan betala en resa.
Du får höra att du är duktig.

Men när du börjar jobba,
kan arbetsmarknaden också
kännas krånglig och svår att förstå.

Vi vill här beskriva
varför reglerna på arbetsmarknaden
ser ut som de gör
och historien bakom dem.

Vi förklarar vad som gäller på arbetsmarknaden
och vad som kan vara viktigt att tänka på.

Vi förklarar hur det går till
när din lön bestäms
och vilka lagar, avtal och regler
som kan vara bra för dig att känna till.

Den här skriften är framtagen
på uppdrag av flera fackförbund.
Läs gärna mer på www.arbetslivskoll.se

Innehåll:

1. Historien bakom dina rättigheter på arbetsmarknaden	3
2. Trygg på jobbet	15
3. Arbetsplats världen	29
4. Lön	39
5. Vad gäller vid anställning?	49

Café i Stockholm 1910. I början av 1900-talet fanns det få lagar som reglerade förhållanden i arbetslivet.

Café i Stockholm 2010. På hundra år har rättigheterna för de som arbetar på café stärkts väldigt mycket.

1. Historien bakom dina rättigheter på arbetsmarknaden

För ungefär 150 år sedan bestämde arbetsgivarna nästan allting på arbetsplatserna i Sverige.

Om en arbetare blev dåligt behandlad fanns ingen hjälp att få.
Det fanns inga lagar som bestämde hur arbetslivet skulle vara.

Om en arbetare blev sjuk, eller inte kunde arbeta tillräckligt hårt och fort kunde hen få sparken utan uppsägningstid eller förvarning.

Eftersom arbetarnas familjer ofta bodde i lägenheter som tillhörde arbetsgivaren blev familjen också utan bostad om de förlorade jobbet.

Arbetarna bildar fackföreningar

Arbetarna förstod att det enda sättet att få det bättre var att hålla ihop.
Därför började arbetarna organisera sig mot slutet av 1800-talet.

De bildade fackföreningar.

Samtidigt började de samla in pengar bland medlemmarna till arbetslöshetskassor och sjukkassor.

Kassorna skulle kunna stödja dem som blivit av med jobbet eller blivit sjuka.

Med ett sådant skydd som kassorna kunde ge
gick det också att undvika
att arbetarna sålde sitt arbete till lägre lön.

När de fackligt organiserade arbetarna
hade fått de flesta av sina kamrater
att gå med i fackföreningen
var de starka nog
att kräva förbättringar
av sin arbetsmiljö och sina arbetsvillkor.
Annars hotade de med strejk.

Men i början var det svårt.
Många arbetsgivare tog in så kallade strejkbrytare.
Det blev ofta oroligheter
när de fackligt organiserade arbetarna försökte
hindra strejkbrytarna från
att komma in på arbetsplatserna.

Typograferna jobbade på tryckerier
och bildade år 1886
det första svenska fackförbundet: Svenska Typografförbundet.
Därefter gick det snabbt
och Landsorganisationen, LO, bildades år 1898.

Den fackliga organiseringen bland arbetarna
ledde till att också arbetsgivarna
bildade egna organisationer.
Svenska Arbetsgivarföreningen, SAF, bildades år 1902.

Den tid då fackföreningarna växte i Sverige
var också en tid då många fabriker startade och blev stora.
Många människor flyttade
in från landet för att arbeta i de nya fabrikerna.

Stora motgångar

Det fackliga arbetet var svårt i början.
Under den så kallade storstrejken år 1909
var arbetarna inte tillräckligt starka
och storstrejken fick avbrytas
utan att arbetarna fått igenom sina krav.

LO förlorade hälften av sina medlemmar.
Många arbetarfamiljer fick lämna sina hem
och de som tillhörde facket blev svartlistade av arbetsgivarna.
Svartlistning var en vanlig metod
som arbetsgivaren använde sig av
för att se till att fackligt aktiva
inte skulle kunna få ett nytt jobb.
Deras namn hamnade på den svarta listan.

En annan tragisk motgång inträffade
när militär sköt fem personer till döds
och sårade ytterligare fem vid en demonstration i Ådalen 1931.

Men bråken med arbetarna ledde till
att arbetsdagar försvann.
Arbetsgivarna behövde sina arbetare
för att kunna hålla sina fabriker igång.

De satte sig därför ner
med de fackliga företrädarna
för att förhandla.

Det var på så sätt
som de svenska kollektivavtalen föddes.
Kollektivavtalen gav arbetarna bättre villkor
och arbetsgivarna slapp oroa sig
för strejker under den tid avtalen gällde.

Det första kollektivavtalet i Sverige
skrevs under i Stockholm år 1869
efter en strejk bland byggnadsarbetare.

Det första kollektivavtalet som gällde för
hela landet kom år 1901 och gällde typografer.

Mer samarbete mellan parterna

Kollektivavtalen gällde sedan för hela landet och för en hel bransch. År 1938 slöts Saltsjöbadsavtalet, ett avtal mellan parterna på arbetsmarknaden. Detta avtal ledde till en lång period av arbetsfred och samarbete mellan parterna.

Kollektivavtalen utvidgas

Efter en tid kom kollektivavtalen att gälla för allt fler arbetstagare.

Rätten att strejka för dem som jobbar i offentlig sektor, alltså stat, kommun och landsting dröjde ända till år 1966. Det fanns en oro för att strejker inom det offentliga området skulle bli farliga för samhället.

Staten har idag tagit över arbetarnas sjukkassor. Arbetslöshetskassorna hör fortfarande ihop med fackförbunden. Men arbetslöshetskassornas regler beslutas idag avriksdag och regering. Större delen av pengarna som de arbetslösa får är det staten som betalar.

Strejkande samlade i Lill-Jansskogen i Stockholm under storstrejken 1909. Det var den största drabbningen på svensk arbetsmarknad någonsin. Tvåhundra tusen fackligt organiserade arbetare och hundratusen oorganiserade strejkade.

Den första stora strejkens
den första stora strejkens
den första stora strejkens

Fackets roll i dag

Det fackliga arbetet har gett mycket av det skydd och de rättigheter som anställda i dag har på den svenska arbetsmarknaden.

Men utan arbetsgivare som tagit ansvar och stöd från det politiska systemet hade den så kallade svenska modellen inte blivit verklighet.

I dag handlar de fackliga kraven delvis om andra saker än vad de gjorde för 100 år sedan. Frågor som arbetsmiljö, anställningsvillkor och lön är fortfarande viktiga. Men till exempel frågan om hur unga ska få arbete är också en viktig fråga för dagens fackförbund.

FOTO: ISTOCKPHOTO

Hur tror du att arbetsmarknaden kommer att se ut i Sverige om 20 år? Hur vill du att ska fungera? På vilket sätt vill du påverka din arbetsplats? Vad tror du behöver förändras?

Arbetare och tjänstemän

På arbetsmarknaden görs det ibland skillnad på arbetare och tjänstemän. Först sas det att skillnaden mellan en tjänsteman och en arbetare var att tjänstemannen i sitt yrke producerade tjänster. Arbetaren producerade varor.

I dag handlar skillnaden snarare om vilka yrken som är fackligt organiserade inom **LO-förbunden** och vilka yrken som är fackligt organiserade inom de två andra fackliga centralorganisationerna: **TCO och Saco**.

LO betyder Landsorganisationen. Där finns förbund som till exempel IF Metall, Kommunalarbetarförbundet, Byggnads och Transport. Det är vanligt att säga att dessa fackförbund organiserar arbetare.

TCO betyder Tjänstemännens Centralorganisation. Där finns förbund som Unionen, Vision, Fackförbundet ST och Lärarförbundet.

Saco betyder Sveriges Akademikers Centralorganisation. Där finns förbund som Akademikerförbundet SSR, Läkarförbundet, Sveriges Ingenjörer och Lärarnas Riksförbund. Det är vanligt att säga att dessa fackförbund är för tjänstemän.

FOTO: SCANPIX

Saltsjöbadsavtalet slöts mellan arbetsgivare och fackförbund år 1938. Bilden är tagen när de avbrutna arbetsfredsförhandlingarna på Grand Hotell i Saltsjöbaden återupptogs.

På främre raden från vänster sitter direktör H.A.E Nilsson, Ockelbo, Gunnar Andersson, LO, direktör J.S.Edström, LO:s ordförande August Lindberg, direktör Gustav Söderlund och förbundsordförande Oscar Karlén.

Stående från vänster advokat Arnold Sölvén, direktör Ivar O. Larsson, revisor Johan Larsson, direktör Wiking Johnsson, förbundsordförande H. Molander och jur.kand Nils Holmström.

Uppgifter

Att diskutera

Vad är viktigast för att vara nöjd med sitt jobb?

- A) lönen
- B) arbetsuppgifterna
- C) att kunna påverka saker på jobbet
- D) något annat

Att diskutera

Till vänster ser du en bild från Saltsjöbadsavtalet.

1. Skriv en pratbubbla och en tankebubbla till personerna på bilden.
2. Hur hade det sett ut i dagens yrkesliv om inte fackförbunden hade fått makt i arbetsmarknadspolitiken?
Hur hade det sett ut om inte Saltsjöbadsavtalet hade varit?

Ta reda på mer

1. När infördes 8 timmars arbetsdag, sjukpenning, föräldraledigt?
2. Intervjua en äldre släkting om hur hen hade det på jobbet.
3. Vilka yrken tycker du är arbetaryrken och vilka är tjänstemannayrken?
Ta reda på vilket eller vilka fackförbund som organiserar dessa yrken.

Läs mer

www.lo.se/ung
www.riksdagen.se
www.forsakringskassan.se
www.do.se
www.tco.se
www.saco.se

Skrivövning

Här ser du en bild från Saltsjöbadsavtalets undertecknande.

Skriv en bildtext som skulle passa om bilden användes i

- A) ett dåtida fackligt flygblad
- B) en svensk nutida lärobok
- C) Gustav Söderlunds privata fotoalbum.

Söderlund, längst fram till höger på bilden, var VD i SAF.

A

B

C

Bransch och sektor

Bransch betyder alla företag, verksamheter eller organisationer med likartad verksamhet, till exempel IT-branschen.

Ordet **sektor**, betecknar det område på arbetsmarknaden människor jobbar i.

I privat sektor finns alla privatägda företag, i kommunal sektor är arbetsplatsen kommunen eller landstinget.

2. Trygg på jobbet

För många människor är yrket och arbetsplatsen viktiga i livet. Arbetsplatsen blir för många en stor del av vardagen, ett ställe där vi träffar vänner för livet. För vissa kan arbetet vara ett nödvändigt ont, för att kunna få ihop pengar till en resa eller för att finansiera sina fritidsintressen.

Oavsett hur du ser på ditt arbete är det viktigt att din arbetsplats är trygg, att du har rimliga anställningsvillkor och att du inte blir sjuk eller skadad av ditt arbete och att du ska kunna utvecklas på jobbet och i yrket.

På arbetsplatser i Sverige är mycket reglerat i lagar och avtal.

Några exempel är hur många timmar du får arbeta och hur mycket din arbetsgivare ska betala in till din pension.

En del av detta är reglerat i svenska lagar och vissa saker bestäms på EU-nivå. Men mycket bestäms också i kollektivavtal.

Precis som namnet säger är ett kollektivavtal ett avtal för ett kollektiv, en grupp av människor, och gäller alla anställda på en arbetsplats eller inom en bransch.

Kollektivavtalet är en överenskommelse mellan två parter på arbetsmarknaden, arbetsgivarnas och arbetstagarorganisationer.

Omfattande avtal

Det system vi har i Sverige bygger på att de som bestämmer hur det ska fungera på arbetsmarknaden är de som har bäst koll, det vill säga de fackliga organisationerna och arbetsgivarorganisationerna.

De kollektivavtal som parterna kommit överens om gäller många olika saker. De reglerar inte bara löneökningar utan en rad andra områden: arbetstid, arbetsmiljö, försäkringar, för att ta några exempel.

Det är facket och arbetsgivarna som själva kommer överens om vad som ska stå i kollektivavtalen. Fackets medlemmar bestämmer vilka krav som facket ska driva i förhandlingarna.

Kollektivavtal

I Sverige finns det runt fyra miljoner människor som har en anställning. Det är bara anställda som kan omfattas av kollektivavtalen. Så många som nio av tio anställda omfattas av kollektivavtal.

En del kollektivavtal har en lång historia, andra är nya. Det finns cirka 650 kollektivavtal i Sverige. En del omfattar tiotusentals anställda, till exempel inom industrin eller de som jobbar i kommuner. Andra omfattar betydligt färre anställda, till exempel inom medieområdet eller transportsektorn.

Nio av tio anställda omfattas av kollektivavtalen.

Kollektivavtal på en arbetsplats

De centrala kollektivavtalen ska fungera för många olika arbetsplatser över hela landet.

Men de kanske inte täcker in allt det som behöver regleras på en viss arbetsplats.

Då kan den arbetsplatsen förhandla om ett så kallat lokalt kollektivavtal, alltså vad som ska gälla på just den arbetsplatsen.

En bra deal för alla?

Många menar att alla tjänar på kollektivavtalen. För arbetsgivaren lovar kollektivavtalet att arbetarna kommer att arbeta under avtalsperioden.

De anställda får inte strejka för att försöka förbättra sina villkor när avtalet är underskrivet och klart.

Det kallas fredsplikt.

För de anställda betyder avtalet att de satt ett pris på sitt arbete.

Under det priset får inte arbetsgivaren gå.

Gäller ett kollektivavtal även för de som inte är med i facket?

Om det finns ett kollektivavtal på din arbetsplats gäller det dig om du är medlem i ett fackförbund eller inte.

Men systemet med kollektivavtal förutsätter att båda anställda och arbetsgivare är organiserade. Och det är de oftast i Sverige.

De anställda är organiserade i fackförbund som ingår i fackliga centralorganisationer, medan arbetsgivarna är organiserade i olika arbetsgivarorganisationer.

De senaste åren har färre personer valt att vara med i ett fackförbund. I dag är lite fler än 70 procent av alla anställda medlemmar i facket.

För att ett fackförbund ska kunna förhandla för ett helt kollektiv, är det viktigt för dem att kunna säga att de representerar arbetstagarna. Då måste också många välja att vara med i facket.

Lagar på arbetsmarknaden

Det finns kollektivavtal.

Men det finns också lagar som styr arbetet på arbetsplatsen.

Lagarna är många.

De handlar om allt från de anställdas rätt

att påverka det som händer på arbetsplatsen

till arbetsmiljö och vad som anses vara diskriminering.

FOTO: MATTONIMAGES

På svensk arbetsmarknad samarbetar arbetsgivare och fackförbund och kommer överens genom samtal och förhandlingar. Det är en del av det som kallas den svenska modellen.

FOTO: MORGUEFILE

Storbritannien införde i slutet av 1990-talet en minimilön som för tillfället uppgår till 5,80 pund, ungefär 70 kr, per timme.

Hur fungerar det i andra delar av världen?

I de flesta andra länder är mycket på arbetsmarknaden reglerat genom lagar och inte kollektivavtal. Det gäller inte minst lönerna, där det finns en så kallad lagstiftad minimilön. I Sverige är politiker och parter överens om att det är bättre att undvika den här typen av minimigräns och i stället överlåta till fack och arbetsgivare att bli överens i förhandlingar.

Att politikerna bestämt att överlåta mycket av inflytandet över villkoren på arbetsplatserna till parterna brukar kallas den svenska modellen.

Arbetsplatser utan kollektivavtal

Även om många arbetstagare har kollektivavtal finns det arbetsgivare som inte vill ha kollektivavtal på sin arbetsplats. Om du jobbar på en arbetsplats som saknar kollektivavtal är det extra viktigt att kontrollera vilka löner och villkor arbetsgivaren erbjuder.

Att en arbetsplats saknar kollektivavtal behöver inte betyda att löner och villkor är sämre, men risken finns.

Eftersom det inte finns någon lag i Sverige som reglerar hur låg lön en arbetsgivare kan få kan lönen vara mycket lägre än på arbetsplatser med kollektivavtal.

På en arbetsplats utan kollektivavtal är det arbetsgivaren som ensam bestämmer. Arbetsgivaren behöver bara följa lagarna.

Kollektivavtalen säger att arbetsgivaren ska betala till exempel flera försäkringar och särskilda pensionsinbetalningar.

Finns inget kollektivavtal behöver arbetsgivaren inte göra det. Pensionen kan kännas långt borta nu men när du går i pension kan det innebära många tusen kronor i månaden.

Fredsplikten gäller inte heller för en arbetsgivare som saknar kollektivavtal. Det är alltså tillåtet att strejka för att få till stånd ett kollektivavtal.

Jobba svart

Om du jobbar svart betyder det att du och din arbetsgivare inte betalar skatt.

Det betyder att du och din arbetsgivare bryter mot lagen.

FOTO: ISTOCKPHOTO

Det är också svårt för dig att skriva upp jobbet i ditt cv. Om du skulle skada dig på jobbet är du inte försäkrad.

Får du din lön svart får du inte heller pengar inbetalda till din pension och din sjukpenning. En svart lön är alltså mindre värd än en vit lön.

Kollektivavtalets värde

Ett kollektivavtal är värt mycket för den person som är anställd.

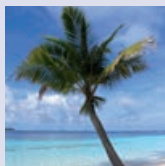
Alla som ingår i det kollektiv som avtalet gäller för får samma innehåll.

Det betyder inte att alla får exakt lika mycket i lön.

Men det betyder att alla har samma villkor och försäkringar.

Det ger också en möjlighet för varje anställd att kunna påverka på arbetsplatsen.

Här är några exempel på vad som gäller enligt lag och avtal:

Semester

Semesterlagen säger att alla har rätt till 25 dagars semester varje år. Hur många extra semesterdagar du har rätt till beror på ditt kollektivavtal.

I vissa fall kan de som är äldre, oftast över 40 år, få några extra semesterdagar.

Oftast är också antalet semesterdagar fler för dem som omfattas av kollektivavtal i den statliga och kommunala sektorn.

Under semestern betalas lön ut som vanligt och dessutom får du oftast en extra ersättning som kallas semestertillägg.

Det är inte självklart att du får semester på en gång när du börjat på ett nytt jobb, eftersom semester är något som du ska arbeta in under den tid du jobbar.

Arbetstid

Sedan lång tid tillbaka finns det en lag som säger hur länge vi får arbeta varje dag. Den normala arbetstiden är 40 timmar i veckan.

Övertid

När arbetsgivaren vill att du arbetar mer än de timmar som gäller enligt lag eller i kollektivavtalen räknas det som övertid. Då ska du få extra ersättning. Hur mycket du ska få bestäms i kollektivavtalen. Ibland får du ersättning i form av extra ledig tid, så kallad kompensationsledighet, vardagligt kallat komp. I dag är det vanligt för tjänstemän att ha så kallad oreglerad arbetstid. Det betyder att en person själv bestämmer sin arbetstid: när det är mycket att göra på jobbet kan hen behöva jobba mer, och sedan jobbar hen mindre en annan gång.

Försäkring

Genom kollektivavtalen är du försäkrad på flera olika sätt. Innehållet i försäkringarna är olika beroende på vilket kollektivavtal du har.

Föräldraförsäkring

I Sverige finns en föräldraförsäkring som betyder att ett barns föräldrar får så kallad föräldrapenning när de är föräldralediga.

Föräldrapenningen täcker 80 procent av lönen upp till en viss gräns. Genom kollektivavtalen får föräldern även föräldralön, som betalas av arbetsgivaren.

A-kassa

A-kassan är kort för arbetslöshetskassan. A-kassan fungerar som ett skydd om du skulle vara utan jobb under en tid. Under några månader får du 80 procent av din inkomst. Många fackförbund har försäkringar som täcker mellanskillnaden, så att du får hela din lön. De är så kallade inkomstförsäkringar.

Du kan vara med i enbart a-kassan utan att vara medlem i facket.

Pension

Alla arbetsgivare ska betala in pensionsavgifter för de anställda. För alla anställda som har kollektivavtal görs också ytterligare en pensionsinbetalning, som ger en extra pension. Den kallas avtalspension eller tjänstepension.

För dem som har en hög inkomst blir avtalspensionen en stor del av den totala pensionen eftersom den statliga pensionen endast beräknas på inkomster upp till en viss nivå.

Anställningsavtalet

Alla nyanställda ska skriva under ett anställningsavtal/anställningsbevis. Det är ett viktigt papper. Där står vilka villkor som gäller för anställningen. Om något krånglar på arbetsplatsen kan anställningsavtalet bli extra viktigt.

Innan du skriver på ett anställningsavtal är det viktigt att läsa igenom det noga och kontrollera att allt stämmer. Du kan till exempel be att någon fackligt aktiv på arbetsplatsen kontrollerar att allt stämmer.

Några saker som ska stå i anställningsavtalet

- datum för anställningens början och slut.
Om det är en fast anställning, då står det tillsvidare
- vilken typ av anställning det är, vikariat, visstid, tillsvidare
- arbetstiden varje dag och vecka
- lönen och när den betalas
- arbetsuppgifterna

Fler medlemmar – större möjlighet att påverka

Sedan några år är fler än 70 procent av de anställda i Sverige medlemmar i ett fackförbund.

Det är ungefär samma nivå som i Finland och Danmark, men betydligt högre än i de flesta länder i Europa.

I många länder i Europa är mellan 20 och 30 procent av de anställda med i facket, men det finns undantag.

Ett av dessa är Frankrike där bara åtta procent av de anställda är medlemmar.

I USA är 12 procent av de anställda medlemmar i facket.

Strejk och fredsplikt

När det finns ett kollektivavtal råder fredsplikt.

Då får ingen strejka.

Men när inget kollektivavtal finns, eller när ett kollektivavtal tar slut och parterna ska komma överens om ett nytt, är det tillåtet för de fackliga organisationerna att varsla om strejk.

Varsla betyder förvarna.

Facket hoppas då att det ska gå snabbare att hitta en lösning som leder till ett nytt kollektivavtal.

Jämfört med de flesta andra länder i Europa är strejk väldigt ovanligt i Sverige.

Strejk har tömt hyllorna i affärerna i Guadeloupe, som tillhör Frankrike. Frankrike är ett av de länder som har flest antal strejkdagar i Europa.

Vild strejk är olovlig strejk

Begreppet vild strejk används när arbetstagare strejkar trots att det är fredsplikt. Dessa strejker är olagliga och får inget stöd av fackförbunden.

Uppgifter

Att diskutera

- Vad händer med kollektivavtalen om färre och färre personer väljer att vara medlemmar i ett fackförbund?
- Vad är bäst, tycker du, med kollektivavtal?
- Vad är sämst?

Läs mer

www.lo.se

www.tco.se

www.saco.se

facketforandras.nu

名師·捨我其誰
香港地產代表區區師
· University of Westminster 副總裁兼數學系
· 香港代數與自備光臨區區師
· 香港代數與自備光臨區區師
· 李聯文師四千多名區區師
Dr. Koopa Koo
Maths / P.A. Maths / Pure Maths / 數學
英皇教育
2305 0505
www.kgo.net

誰皇
頂級數學巨

LABORATORIO CLINICO

S AIOLIS
PROVENÇAL
S PAELLAS
MAÏSCAL
PLATEAUX DE
S FRUITS DE
BOUILLONN

人民幣找換

3. Arbetsplats världen

Människor som arbetar i Sverige, Frankrike eller Argentina har väldigt olika vardagar på arbetet.

De kanske arbetar olika,
men det finns också olikheter i semesterdagar,
lön, pensionsålder
och chans att få vara med och bestämma på arbetsplatsen.

Den nordiska arbetsmarknaden

De nordiska länderna
har länge varit samma arbetsmarknad
och har liknande system på arbetsmarknaden,
med arbetsgivarorganisationer och fackförbund.
Samarbetet mellan de nordiska länderna är bra.
Att arbeta och bo i ett annat nordiskt land
ska fungera enkelt för alla nordbor.

Att arbeta i Europa/EU

Kvinnorna tjänar i genomsnitt mindre
än männen i alla EU-länder.
Löneskillnaden är störst i Estland och på Cypern,
där kvinnorna tjänar 25 procent mindre än männen.
Den genomsnittliga löneskillnaden
mellan män och kvinnor i EU
minskade från 17 procent till 15 procent
mellan åren 1998 och 2006.

I dag fattas många beslut om arbetsmarknaden i EU,
men det är fortfarande mycket
som regleras i varje land.

I de flesta andra europeiska länder
har inte facket och arbetsgivarna samma roll
som i Norden.

Det globala arbetet

Många människor i världen
har fått det bättre.

Fattigdomen minskar
och handeln mellan länder ökar.

Men det finns fortfarande
mycket att göra åt villkoren för de anställda.

Deras rättigheter till trygghet i sina anställningar
och en god arbetsmiljö behöver stärkas och förbättras.

Fackliga rättigheter i världen

Rätten att organisera sig fackligt
tillhör de så kallade mänskliga rättigheterna,
som skrivits under av FN.

Trots detta har inte människor dessa rättigheter överallt.
Det finns många exempel på länder
som fängslar och torterar människor
som försöker påverka sitt och sina arbetskamraters arbetsliv.

I hela världen dödades under år 2008
minst 76 fackligt aktiva
på grund av sitt fackliga arbete.

De som försöker organisera sig
eller anordna protester blir ofta gripna
och en del döms till fängelse.

ILO – Internationella arbetsorganisationen

Internationella arbetsorganisationen, ILO,
bildades år 1919.

ILO skulle få regeringar,
arbetsgivare och fackföreningar
att gemensamt arbeta för rättvisa
och bättre liv för människor i alla länder.
175 länder är medlemmar i ILO.

Barnarbetare i Bangladesh.
Det finns ungefär 200 miljoner
barn i världen som arbetar.

FOTO: PAULI KUITUNEN - LO-TCO BISTÄNDSNÄMND

Under år 2008 avskedades en mängd personer för att de deltagit i strejker eller protester. Tusentals andra trakasserades eller diskriminerades och hundratals greps.

Barnarbete

Trots att det finns internationella konventioner som säger att barn ska gå i skola och inte arbeta, finns det ungefär 200 miljoner barn som arbetar i världen.

Över hälften av barnen

har ett jobb som är farligt eller skadligt.

Precis som i Sverige på slutet av 1800-talet

så är det många barn som arbetar inom jordbruk.

Andra barn jobbar i fabriker

och en del hamnar i sexindustrin.

Många försvarar barnarbete med

att fattiga familjer behöver de inkomster som barnen drar in.

Men samtidigt gör barnarbete att allas löner blir lägre.

Barnen missar också sin utbildning

som kunde ha gett dem ett bättre liv längre fram.

Migrantarbetare i staden Dubai. En stor del av dem som jobbar här kommer från fattiga länder som Pakistan, Indien, Filippinerna och Sri Lanka. De arbetar ofta under dåliga förhållanden med oreglerad arbetstid och låg lön. Att organisera sig fackligt är inte tillåtet, de som gör det blir deporterade.

Att arbeta utan uppehållstillstånd

En väldigt utsatt grupp på arbetsmarknaden är migrantarbetare.

De är personer som flyttat till ett annat land för att arbeta.

De kan språket sämre

och vet mindre om sitt nya lands villkor och regler.

Vissa saknar också de dokument som de måste ha för att få stanna.

Det kan arbetsgivare utnyttja.

Begreppet papperslös används ibland

för att beskriva människor

som är i ett land och jobbar utan uppehållstillstånd eller arbetstillstånd.

De flesta människor

som söker sig till ett annat land för att jobba

får det bättre än vad de hade i sitt hemland.

Men i många länder har de farliga

och dåligt avlönade jobb.

Varifrån kommer dina jeans?

Många av de kläder som vi köper i Sverige

har färdats en lång väg

för att hamna här.

Ett par jeans som du köper i en klädaffär

har sytts i ett land,

färgats i ett annat,

vävt i ett tredje

och råmaterialet kommer från ett fjärde land.

Det är därför ganska svårt att köpa ett par jeans

och veta att alla som har arbetat med dem

har haft bra villkor när de gjort det.

Textilindustrin är på många håll i världen

väldigt hård med låga löner och osäkra anställningar.

Du kan påverka genom att göra val när du handlar. Det finns olika märkningar av varor som lovar att varorna har producerats under bra förhållanden.

En märkning som har fått ganska mycket uppmärksamhet i Sverige är Fairtrade som också heter Rättvisemärkt. Det finns över 1 000 varor med rättvisemärkning i Sverige. Du kan välja det när du handlar, alltifrån chokladkakor till produkter med rättvisemärkt bomull.

Fairtrade/ Rättvisemärkt

- Odlare och anställda får mer pengar
- Det finns regler för att stoppa barnarbete och diskriminering
- Arbetarna arbetar för demokratin och rätten att bilda fackförbund
- Företagen tänker på miljön och försöker odla ekologiskt

Skörd och hantering av rättvisemärkta bananer.

FOTO: FAIRTRADE

Svenska företag utomlands

Svenska företag ger idag arbete åt ungefär 900 000 anställda i andra länder. När svenska företag arbetar utomlands måste de svenska företagen följa regler om mänskliga rättigheter, arbetsrätt, hållbar utveckling och anti-korruption.

Dessa kallas OECD:s riktlinjer för företag och är gemensamma rekommendationer för företag från 30 länders regeringar.

OECD

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling förkortas OECD.
OECD grundades år 1960 och är ett samarbetsorgan för 30 länders regeringar.

Uppgifter

Att diskutera

1. Vems ansvar är det att se till att folk har schysta villkor på jobbet?

- A) företagen
- B) regeringen i landet
- C) konsumenterna
- D) någon annan

2. Hur kan vi påverka företag?

Vad är bäst: att påverka ett företag genom att skriva brev till dem, skriva en insändare i en tidning eller bojkott? Bojkott är att sluta köpa företagets varor. Varför då?

3. Är det okej att kräva att alla ska få schysta villkor på jobbet?

Kan alla få det lika bra som i Sverige?

Varför?

Varför inte?

4. Varför tillverkas inte så många kläder i Sverige, tror du?

Ta reda på mer

1. Vad är skillnaden mellan rättvisemärkt och vanligt kaffe?

2. Välj ett land

och undersök hur de stoppat fackliga rättigheter där.

Hur hänger det ihop med hur det är i resten av landet?

3. Ta reda på fakta om hur någon stoppat fackliga rättigheter.

Hur beskrivs det av olika källor,

till exempel av företaget

och av organisationen Rena kläder?

Skiljer sig beskrivningen?

På vilket sätt?

Varför?

4. Jämför branscher och företag med hjälp av Fairtrade Centers etikbarometer. Välj ett svenskt företag. Vilka länder finns företaget i och hur betar de sig där?

5. Vilka är de mänskliga rättigheterna? Vilka har med arbete att göra? Vilka regler finns och vet vi att alla följer dem?

6. I vilka länder i världen blir fackliga rättigheter ofta stoppade? Vad tror du att det beror på att det är i just dessa länder?

7. Ta reda på vad de åtta ILO-konventionerna säger och vilka länder som har sagt ja till att följa dessa.

Läs mer:

LO TCO Biståndsnämnd, www.lotcobistand.org

ILO, www.ilo.org

Om barnarbete, www.stopchildlabour.eu

Om textilindustrin, www.renaklader.org

Om Rättvisemärkt, www.fairtrade.se

Orostade kaffebönor

FOTO: FAIRTRADE

SVERIGES

37010881

USEN KRONOR

500
S RIKSBANK

4. Lön

För många människor är lönen viktig. Pengar är nödvändiga för att klara sig. Men en bra lön kan också ses som ett bevis på att en person gör ett bra jobb. Hur mycket du tjänar är olika i olika yrken, och i olika branscher och var du bor.

Sedan lång tid tillbaka finns ett system för hur löner sätts i Sverige. Arbetsgivaren kan inte ge vilken lön som helst om det finns ett kollektivavtal på arbetsplatsen. Är det en ung person som anställs kan den personen få vad som brukar kallas en ingångslön. Det är ett slags första lön. Det är en lönenivå som fack och arbetsgivare är överens om när det gäller de som saknar erfarenhet av yrket eller har lite erfarenhet av yrket.

FOTO: ISTOCKPHOTO

Kan människor få olika lön för samma sorts jobb?

Lönen kan vara olika på olika arbetsplatser i landet. För att ta ett exempel: Du får ett sommarjobb i en kiosk i Hjo, där du bor. Den sommaren får du 64 kronor i timmen. Din granne får ett liknande jobb i Visby, där familjen tillbringar somrarna, men hen får 10 kronor mindre än du i timmen. Hur kan det vara så?

Vad du kommer att tjäna på ett jobb har att göra med en mängd saker, exempelvis var i landet du jobbar och inom vilken sektor du jobbar.

Vem bestämmer lönen?

På varje arbetsplats finns gränser för lönesättning. Dessa gränser förhandlar parterna om med jämna mellanrum i det som kallas avtalsrörelse.

Under avtalsrörelsen förhandlar fackförbunden och arbetsgivarna. Men innan avtalsrörelsen analyserar de ekonomin. Hur har ekonomin i världen förändrats? Hur har priserna i affärerna förändrats? Hur ser det ut för de svenska företagen? Går de bra eller dåligt?

Förutom att analysera ekonomin pratar varje organisation med sina medlemmar. De frågar dem vad de tycker är viktigt att lyfta fram i förhandlingarna. Förhandlingarna handlar inte bara om lön, utan också om andra villkor och regler på arbetsmarknaden.

När allt detta är gjort
framför fackförbunden och arbetsgivarna
sina krav
och sedan börjar förhandlingarna.

Till en början tycker de olika.
Ibland leder det till strejk.
Men efter några månaders förhandlingar,
kommer de överens
om något som de båda parterna kan säga ja till.
Då är det centrala kollektivavtalet är klart.

När de centrala avtalen är klara
är det dags att förhandla lokalt,
alltså på arbetsplatserna.

Hur förhandlas lön om det inte finns kollektivavtal?

För den som arbetar på en arbetsplats
som saknar kollektivavtal
gäller inga regler om lönesättning.
Eftersom Sverige saknar lagar för
hur låga löner arbetsgivarna kan betala,
minimilöner,
betyder det att de som är anställda på
den här typen av företag helt saknar skydd.
Arbetsgivaren kan alltså betala hur låga löner som helst.

Olika förhandlingssätt på arbetsplatsen

På de flesta arbetsplatser kan fack och arbetsgivare förhandla om hur löneökningarna ska fördelas.

Sätten att förhandla kan delas in i tre delar: en generell central löneförhandling, genom lokala förhandlingar eller genom samtal mellan chef och anställd.

Generell central lönehöjning

Att förhandla lönerna centralt är vanligast inom arbetaryrken. Det innebär att det centrala avtalet talar om hur stor löneökning alla ska ha. Det kan också finnas en mindre del pengar som fördelas i en lokal förhandling.

Lokala förhandlingar

Lokala förhandlingar är vanligast bland tjänstemän. På varje arbetsplats förhandlar fack och arbetsgivare och fördelar löneökningen på olika personer. Löneökningnivån har dock bestämts centralt. Det betyder att löneökningen kan bli olika stor för olika personer.

Samtal mellan chef och anställd

Samtal mellan chef och anställd, är mest för tjänstemän. Ofta innebär den här metoden att de anställda och chefen har samtal om lönen och att chefen sätter lönen utifrån dessa samtal.

Förhandla för gruppen eller för dig själv?

Det finns alltså olika sätt att förhandla lön på i Sverige. Olika heterna beror främst på att de fackliga organisationerna tycker olika om vilken metod som är bäst. Vissa fackliga organisationer tycker att personen själv bäst kan förhandla sin lön.

Andra fackförbund menar att alla människor inte har samma förutsättningar att förhandla om sin egen lön. Därför har de valt en annan modell.

Löneskillnader mellan kvinnor och män

Enligt lag är det förbjudet att diskriminera någon lönemässigt i Sverige. Ändå finns det skillnader, inte minst mellan kvinnor och män.

Kvinnors löner är i genomsnitt nästan 16 procent lägre än mäns. Förklaringarna är många. Det finns också olika åsikter om vad skillnaderna beror på.

Vissa menar att det handlar om diskriminering, att kvinnor helt enkelt får lägre löner än män. Andra menar att det handlar om att kvinnor har yrken som är lägre betalda.

FOTO: ISTOCKPHOTO

Löner i olika branscher

Kvinnor arbetar oftare
i den offentliga sektorn,
där lönerna är lägre.
Män arbetar oftare i den privata sektorn
där lönerna är högre.

En man som arbetar i ett tjänstemannajobb
i den privata sektorn
har oftast mycket högre lön
än en kvinna som har ett liknande jobb
i den kommunala sektorn.

Att lönerna är lägre
i den kommunala sektorn
jämfört med den privata,
finns det också olika förklaringar till.
Många anser att det beror på
att arbete inom vård och omsorg
inte är lika högt värderat
som arbete inom till exempel industrin.

Andra säger att förklaringen
är det sätt som verksamheten får sina pengar på.
Den kommunala verksamheten
betalas med skattepengar
och styrs av politiker.

Strukturella löneskillnader

Det finns löneskillnader
mellan olika branscher och sektorer i samhället.
I sektorer och branscher
där flest kvinnor arbetar
är lönerna lägre än i sektorer och branscher
där flest män arbetar.

Det innebär att både män och kvinnor som arbetar inom vården, handeln och restaurangbranschen, som är så kallade kvinnoyrken har lägre löner än de som arbetar i likvärdiga yrken inom till exempel industrin, där många män arbetar.

Löner i olika länder

Alla länder har sitt sätt att förhandla om löner. Alla länder har också sin syn på hur höga eller låga lönerna ska vara för olika grupper.

Det betyder att lönerna inte behöver vara lika för samma yrkesgrupp i olika länder.

Lärare har mer betalt i Finland än i Sverige.

FOTO: ISTOCKPHOTO

FOTO: ISTOCKPHOTO

Läkarstudent. En genomsnittlig månadslön för läkare är 58 900 kronor, för en undersköterska 24 400 (SCB 2012).

Löneskillnader på grund av utbildning

Det är också vanligt med löneskillnader mellan dem som utbildat sig på högskolan och dem som inte har gjort det.

Många tycker att den här skillnaden är okej, att de som har lagt ned flera år i utbildning ska ha extra betalt för det.

Andra tycker att en skillnad kan vara okej men att den ibland är på tok för stor.

Till exempel när en läkare tjänar flera gånger mer än vad en undersköterska gör.

Din lön?

Det finns olika sätt att undersöka om den lön en arbetsgivare ger är riktig. Till att börja med ska du kontrollera att det finns ett kollektivavtal på arbetsplatsen.

Därefter kan du undersöka vad andra tjänar i just den branschen du söker jobb inom, genom att kontakta facket.

*Vi måste ha högre lägstalöner.
Med en låg lägstalön får den enskilda individen
leva på en lägre nivå än vad som accepteras i samhället i övrigt.*

KOMMUNAL

En rättvis lönesättning ska utmärkas av:

- Att lönen sätts utifrån kriterier som är kända och accepterade av alla.*
- Att löneskillnader beror på olika krav och skicklighet i arbetet.*
- Att var och en vet skälen för den egna lönen samt hur den ska kunna påverkas.*

FACKFÖRBUNDET ST

Uppgifter

Ta reda på mer

- Kolla på www.scb.se.
Vilka yrken är högst och lägst betalda i Sverige?
Vad tycker du?
Vilka yrken ska ha hög respektive låg lön?
- Kolla på www.scb.se.
Hur stora är skillnaderna mellan mäns och kvinnors löner?
Vad beror det på och hur kan man lösa det?

Att diskutera

- Vad är rättvist?
- A) alla tjänar lika mycket
 - B) lön efter prestation
 - C) lön efter behov
 - D) något annat

Jobba 11-13

Jobba 15-19

Jobba 1

PRAKTIKANT

§

Platsbanken

VELTINS

5. Vad gäller vid anställning?

När du är på en arbetsplats finns det en massa regler.

Här skriver vi vad som gäller för olika slags anställningar.

Praktik/ APU

Med praktik menar vi här den arbetsplatsförlagda utbildning som ingår i yrkesprogram.

Det är skolan som har ansvaret för dig även på din APU.

I vissa frågor har dock arbetsgivaren ett ansvar, till exempel vad gäller arbete som är farligt för en minderårig.

Uppgifter inför praktik

Ta reda på vem som är fackligt aktiv på din praktikplats och ställ frågor till den personen:

- Hur fungerar det fackliga arbetet på denna arbetsplats?
- Hur går det till när lön sätts?
- Vad har ni för arbetsmiljöproblem?
- Hur många är medlemmar i facket?
- Finns det flera fackförbund på arbetsplatsen? I så fall, hur samverkar ni?

Sommarjobb och säsongsanställning

När du arbetar en kortare tid,
till exempel någon vecka på sommaren,
finns det särskilda regler
för dig som är under 18 år.

Dessa regler är till för din säkerhet
och trygghet i arbetslivet.
När du är yngre än 13 år
får du ta enklare jobb
med kort arbetstid,
till exempel bär- och fruktplockning.

När du är mellan 13 och 15 år
får du ha enklare jobb,
till exempel i en kiosk.

Upp till 18 år får du inte arbeta ensam,
särskilt inte om det finns rånrisk på din arbetsplats.

Fram tills du fyller 16 år måste du ha dina
föräldrars tillstånd för att få arbeta.

Arbetstid och raster

Fram tills du fyller 16 år
får du inte arbeta före klockan 06.00
eller efter klockan 20.00.

Om du är under 13 år
får du jobba max sju timmar per dygn.

När du har fyllt 13
får du jobba åtta timmar per dygn.
Efter det att du fyllt 18 gäller samma regler
som för alla andra vuxna.

Enligt arbetsmiljölagen
får du inte jobba mer än fem timmar i följd utan rast.
Alla som jobbar har rätt till kortare pauser då och då.

Vikariat

Som vikarie har du samma lön och rättigheter som den som har en fast anställning, men det finns ett slut på din anställning.

När du har ett vikariat

betyder det att du ska arbeta istället för någon annan, du ska vikariera.

Du kan inte ha ett vikariat

om det inte finns en person

som du vikarierar för.

Tidsbegränsad anställning

Med en tidsbegränsad anställning

menas en anställning under en begränsad tid

som är bestämd i förväg.

Exempel på sådana anställningar kan vara:

- Säsongarbete
- Då arbetsplatsen behöver kompetens som den annars saknar, till exempel i ett projekt
- Vikariat

Fast anställning kallas också tillsvidareanställning

Det som i vardagligt tal

brukar kalla fast anställning

heter formellt tillsvidareanställning.

Det betyder att du enligt avtalet

är anställd tills antingen arbetsgivaren

eller du själv säger upp dig.

Du kan säga upp dig

utan anledning.

Men arbetsgivaren måste

ha något som kallas saklig grund

för att få säga upp dig.

Saklig grund är arbetsbrist
eller personliga skäl.
Personliga skäl kan vara
till exempel att du misskött dig
på något allvarligt sätt.

På många arbetsplatser
är du till en början provanställd.
Det betyder att du anställs på prov av arbetsgivaren
under som längst tid sex månader.
Detta kan arbetsgivaren göra
för att testa om du passar för jobbet
och passar in på arbetsplatsen.

På en arbetsplats utan kollektivavtal

De flesta arbetsplatser har kollektivavtal.
Men om du får ett arbete
på en arbetsplats som saknar kollektivavtal
så är det viktigt att du ser till
att din arbetsgivare gör pensionsinbetalningar till dig.

På arbetsplatser utan kollektivavtal
får en arbetsgivare besluta om
och genomföra stora förändringar
utan att informera personalen i förväg.
Som anställd saknar du då rätt till information
och förhandling.

När du har provjobb

Även om du jobbar på prov
så ska du ha lön och anställningsbevis.
På vissa arbeten
är det vanligt att en arbetsgivare ber
att du ska arbeta en tid på prov
för att se om du passar för arbetet.
Det har en arbetsgivare rätt att göra,
men inte utan att ge dig lön.
Fråga därför alltid om lönen
och se till att du har ett anställningsbevis!

Läs mer på
www.arbetslivskoll.se

Text: Anna Danielsson Öberg, Bengt Lindman, Johanna Lindell

Pedagogisk konsultation: Staffan Kahn

Grafisk form: Anna Harvard

Bildmontage omslag: Anna Harvard

Tryck: Åtta.45 Tryckeri AB

LABORATORIO CLINICO

Ett undervisningsmaterial om hur dagens arbetsmarknad fungerar från Arena Skolinformation.

arena skolinformation

AIOLIS
PROVENÇAUX
PAËLLAS
MAISON
PLATEAUX DE
FRUITS DE M

